

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Révay József:

Róma északi végvára: Aquincum

Castricius Victor közkatona

Névtelen római katonák százezrei szolgáltak négyszáz éven át itt a fagyos Duna partjain és táboruk körül lassanként benépesült a kiszolgált katonák városa, a veterán *colonia* is.

Huszonöt évig tartott a katonai szolgálat és bizony nem volt túlságosan kényelmes, de legalább családot alapíthatott a katona s ha kiszolgált, letelepedett a veteránvárosban, földműveléssel vagy iparral foglalkozott, de mindenestre tagja lett valamelyik *collegium*-nak vagyis céhnek és feltehetően beiratkozott a tűzoltócéhbe, mert ennek a tagjai, megfelelő havi tagsági díj fizetése fejében, ingyen temetésben részesültek, sőt a céh díszes feliratos sírkövet is állított a sírjukon. Rengeteg tényleges és kiszolgált katona nevét, személyi viszonyait és rangfokozatát ismerjük ezeknek a sírköveknek a felirataiból. Így maradt meg *Castricius Victor* közkatona neve; szegény, fiatalon, 38 éves korában halt meg itt a messze északon és sohasem láthatta meg többé felsőítáitai szülővárosát, Comumot. Sírkövén nemcsak a felirat őrzi emlékét, hanem teljes domborművű alakja is, zord harci díszben.

A sírkövek és az oltárok árulnak el legtöbbet ennek a rég elszűlyedt világnak életéből. Ha végigjáród a polgár város múzeumát és kertjét, a budapesti Nemzeti Múzeum folyosóit vagy vidéki múzeumainkat, nem győződ számbavenni a feliratos kövek százait és ezreit. Ezek a kövek s mellettük a sírletelek meglepően érdekes dolgokat mesélnek Aquincum régi életéről; megmutatják a bennszülöttek és a rómaiak öltözködési

módját, foglalkozásait, szerszámain, isteneit, köztük főképpen Silvanust, az erdők és mezők istenét, akit ezen a vidéken különösen tiszteltek s kérészkéssel, faággal, lábainál kutyával ábrázolták. A földművelés volt az itteni bennszülöttek ősfoglalkozása és a római polgár város lakossága is részben földműveléssel és kertészkedéssel foglalkozott, az ipar és kereskedelem mellett. És ezért volt Silvanus ennek a vidéknek Jupitera. Mellette a katonák kedvelt istene Mithra volt, a perzsa eredetű napisten; négy szentélye volt itt Aquincumban s mindegyikben ott volt a nevezetes dombormű: Mithra megöli a bikát, vagyis a sötétséget, az égi világosság ellenségét...

Jó zsoldja volt a katonának s ha kiszolgált, végkielégítést kapott: pénzt, polgárjogot, földet. Ezért a szűles, izmos bennszülöttek is szívesen mentek katonának és ezen a módon mindennel jobban munkáltak a bennszülöttek elrómaiásításán. Aquincumnak mintegy 50.000 polgári lakosából a nagy többség kiszolgált katona volt és csak az elenyésző kisebbség tartozott az eredetileg is polgár emberek közé; ezek javarészt iparosok, munkások, rabszolgák, felszabadultak s főképp hivatalnokok voltak. Hát az előbb említett család alapítás nem volt ugyan egészen *comme il faut*, de az együttélést a hatóság tűrte, később megengedte, annyira, hogy a római kor vége felé a katona már családjával együtt lakhatott a táborban, holott addig az ilyen együttélést csak a táboron kívül tűrték meg.

Magyar Szent
Budapest 1940 II. 6.
(Hely) (Idő) (Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

902.6

Hely

Idő

"1940"

Személy

Helyszám

Székesfővárosi házinyomda 1026 - 9801

Félszázad múlva éppen kétezer éve lesz, hogy a vén Duna először látott római sasokat. Nagyot nézhettek a nadrágos, posztóköpenyes, szakállas bennszülöttek, mikor hangos zene szóval bevonultak Augustus légioi az illírek és kelták sátor- és gödör városába! De akkor bámultak el igazán, amikor a légio megépítette állandó táborát, mégpedig kőből és téglából s a katonai kőtábor mellett (a mai Óbuda területén) hamarosan megépült a kiszolgált katonák telepe és (a mai Aquincumi múzeum táján) a római polgár város is. A bennszülött illír-kelta lakosság telepének központja fenn volt a mai Gellérthegy tetején: ez volt a *civitas Eraviscorum*, az illír-kelta-trák eredetű eraviscus törzs fővárosa. Innen figyelték őrszemeik a Duna tulsó partját, a ködbevesző síkságot, ahol gyakran lát-

ták a vad és veszedelmes jazig lovasok eszeveszett száguldását. Mikor a ás körülbelül 10.000 főnyi római légio itt megvetette lábát, már a „modern” haditechnika elvei szerint gondoskodott az új katonai támaszpont védelméről: a mai Rákospatak torkolatánál és a mai Eskü-téren erődöket épített (ezek voltak Contraquincum erődítményei) s ezekből figyelték a római őrszemek a portyázó jazig és esetleg kvád vagy markomann lovasok közeledtét. És innen a Duna folyása mentén az egész római határon végighúzódtott a *limēs*, a határvédő sánc, amely biztosította Pannonia, az értékes római gyarmat békés életét és munkáját. Ennek a munkának s vele az augustusi birodalom biztonságának négy évszázadon át hűséges őre volt a II. segédlégio, a *legio II. adiutrix pia fidelis*.

Pacatus őméltsága

Aquincum lakossága nagyjából jó-módban élt: természetesen nem voltak itt milliomosok, római értelemben, de gazdag ember akadt. A katonaság mindenkinek megélhetését biztosította s a polgárváros néhány ezer főnyi lakossága is tulajdonképpen a katonaságból élt, nemcsak a táborváros népe. Legfejlettebb ipar a kerámia volt s mellette a kőfaragás; a szarkofág, a sírkő és a fogadalmi oltár valóságos közszükségleti cikk volt itt s a törékeny cserépgyártmányokból is rengeteg fogyott. Vas-edényeket nem használtak és ez a magyarázata, hogy az aquincumi s általában a pannoniai cserépedénygyárak nem is tudták fedezni a tartomány egész szükségletét, hanem Pannonia jelentékeny behozatalra is szorult: itáliai és rajnavideki gyártmányok maradványai nagy mennyiségben kerültek elő itt Aquincumban. Több edénygyáros nevét is ismerjük; *Resatus* és *Pacatus* volt közülük a két leghíresebb; a másik három aquincumi gyár tulajdonosának nevét nem ismerjük. *Pacatus* tekintélyes nagyiparos volt, viselte a polgármesteri méltóságot is, pompás, áruit pedig messzi földekre is szállította, főleg a barbárok területére. Konyhaedényei,

tányérai, korsói, bögréi s főképpen sütőformái, valamint disztagyagedényei az ókori provinciális kerámiai ipar jobb emlékei közé tartoznak.

Meglehetősen ismerjük Aquincum iparostársadalmát s a céhek életét. Legnépesebb lehetett a pékek, cipészek, fuvarosok, építőmunkások, ácsok, molnárok, fazekasok céhe, de vannak adataink a szobrászok, festők, orvosok és tanítók céhének működéséről is. Külön céhük volt a tűzoltóknak, külön működött a temetkezési egyesület, s külön céhben tömörültek a színészek és a császárkultusz hivatásos művelői is. A sok üveg-lelet arról tanuskodik, hogy üveggyár is működött Aquincumban. Találtak rengeteg ács-szerszámot, orvosi műszereket — nyolc orvos működött a városban — kis kézi gyógyszerládát, mezőgazdasági eszközöket s bronz- és vaslárgyak mellett finom ékszereket is.

Meglehetősen kényelemben éltek ennek az északi végvárnak lakosai, katonák és polgárok egyaránt. Ahová a légiónok elkerültek, igyekeztek könnyíteni és szépíteni az életet: ezt bizonyítják mindennél hangsúlyosabban Afrika ragyogó római városai, Leptis Magna, Sabratha, Cyrene, Apollonia is. Aquincum is igyekezett megadni

lakosságának a római kényelemből annyit, amennyit csak itt, a barbár határszélen megadhatott. Volt a városnak vízvezetéke és csatornázása; a lakásokat és fürdőket központi fűtéssel fűtötték; volt tornacsarnoka, több közfürdője, amelyekbe pilléres vízvezetékön vezették betonba ágyazott agyag- vagy ólomcsöveken a gyógyvizet az Aquincum mellett ma

is élő gyógyforrásokból. A polgárvárosban az eddigi ásások négy közfürdőt és két magánfürdőt hoztak napfényre; az egyik közfürdő mellett vízellátási nyílvasos illemhely van, de ez az intézmény megvan a magánházakban is. A városnak igazán városias jellegét a bőkezű mecénások adományából épült szökőkutak és és diadalívek adták s főképpen az amfiteátrumok: az egyik, amelyet régen ismerünk, az aquincumi múzeum közelében, a polgárváros lakosságának épült, a másik a mai Nagyszombat-utcában a katonaváros és a tábor népe számára; ezt most ássák ki. Felirata máris napvilágra került.

let törmelékkel betemetett pincéjében; a gondos ásítás révén előkerült az orgona minden fémalkotórésze és szakemberek ezekből újjáépítették ezt a nevezetes ókori hangszert, amelynek eddig ez az egyetlen előkerült példánya. Felirata elmondja, hogy *Caius Julius Viatorinus*, Aquincum polgármestere és egyúttal a tűzoltók céhmestere ajándékozta a hangszert céhének, Kr. u. 228-ban. Az orgona a rómaiak egyik legfontosabb hangszere volt; a gladiátori játékokat és állatviadalokat is mindig zenével kísérték s ezekben a zenekarokban a harsona és a két kürt mellett — mint egy afrikai mozaik mutatja — mindig ott szerepelt az orgona is. De tudjuk, hogy már Neró korában is többorgonás hangversenyek voltak a császári palotában. Az aquincumi fújtatós orgona a tűzoltótestület székházában, a *schola*-ban, nyilván az énekkar kísérésére és általában szórakozásra szolgált. Bizonyára szerepelt a céh hangversenyein is.

Erre kell következtetnünk abból a feliratból, amely az orgona lelőhelyétől nem messzire fekvő római temető egyik szarkofágján maradt ránk. Ez

a felirat a II. segédlegió hivatásos orgonistájának (*Hydraularius salarius*), *Titus Aelius Justus*-nak nevét és emlékét őrizte meg az utókor számára. *Aelius Justus* a légión zenekarának a tagja volt; felirata igazolja, hogy a katonaságnak már az ókorban is fizetett, hivatásos zenekara volt. *Aelius Justus* feleségének, *Aelia Sabina*-nak nevét is megőrizte ez az értékes felirat. *Aelia Sabina* kitűnő orgonaművész volt, sokat szerepelt hangversenyeken és a közönség igen szerette. Fiatalon halt meg, a Kr. u. III. század közepén. Ki tudja, nem éppen ő lakott-e abban a pazar villában, amelynek maradványai a Csúcshegy keleti oldalában napfényre kerültek.

Csendes nyári esteiken a képzelet eleven alakokkal népesíti be az aquincumi rommezőket: az iparcéhek legnagyobb ünnepén, március 19—23-a közt, amikor a Quinquatrust tartották, *Minerva* nagy napjait vagy június 9-én, *Vesta* ünnepén, hangos ujjongással nyüzsgött a nép a polgárváros utcáin; a hatóság zerszámmra osztogatta az ünnepi kalácsot, bőven a mézesbort s hízony itták is a rómaiak és az *eraviscus* parasztlakosok egyaránt, akiknek máskor csak a keserű árpasörük volt a legfinomabb italuk. Ilyenkor ide csődült a vidék népe is: talán *Ulcisia Castra* (Szentendre) vagy *Intercisa* (Dunapentele) s esetleg *Brigetio* (Ószöny) egy-egy szép asszonya vagy leánya s velük talán egy-egy tiszt vagy úriember is eljött az aquincumi nagy játékokra. De Aquincum és Contraquincum őrtornyaiiban — hiába zengett odalent a városban a muzsika, a tánc, a dinomdánom — ilyenkor is komoran és elszántan állt a legionárius a vártán, szemben a barbár földdel, a hatalmas és hideg Duna partjain.

Az aquincumi múzeum szekrényei szárnyakra segítik a fantáziát: itt együtt van minden, ami, ha lélekkel nézzük, egyszerre megeleveníti szemünk előtt rég halott dunaparti testvéreink életét. Itt az orgona, az utcai lámpa, a méces, a halotti lámpás, a füstölő, itt az írószerek, az orvosi műszerek, a fazekak, tányérok, perseyek, szűrők, a szoptató és illatszerek üvegek, itt az aranymedaillon görög felirattal: „Beszéljenek az emberek, amit akarnak, nem törődöm

vele: csak szeress és te is boldog leszel!” Nem sokat változott a világ azóta.

Itt a néger fiúcska, meg a kis Ámor bronzszobra, itt csillognak *Pacatus* gyárának sütőformái, bélyegzői, az aranygyűrűk, fülbevalók, tűk, nyakláncok és itt a kútkáva, kétezeréves dongáival és a fahordók, amelyekben az olajat szállították — még pedig a bélyegző szerint vámmentesen — az aquincumi légión kórházának.

Krisztus Aquincumban

És a Raktár-utcában csak nemrégiben került elő a föld alól egy *cella trichora*, vagyis lőherelevél alakú kápolna, a Kr. u. IV. századból. Krisztus eljutott a Danubius partjaira is: még álltak a római légiónok a limesen, de Krisztus már lakást vett a római városban és a rómaiak és barbárok szívében. Így jelenti ez a kis kápolna a történelmi folytonosságot, így fonja hozzá a középkort az ókorhoz. Rómát elhagyják istenei és zentül már a keresztény Nyugat lesz az örök Róma-gondolat hordozója.

Aquincum fölött is felragyog a Kereszt.

Aelia Sabina, a művész

Nagy ünnepeken, győzelmek és császári emléknapi alkalmából a körülményekhez képest fényes játékokat rendeztek ebben a két amfiteátrumban. Gladiátorok ugyan alig léptek fel, mert itt nem tudták megfizetni a kiválóbb gladiátorok, mai pénzben több ezer pengő felleptidiját, tehát inkább állatviadalokat tartottak. Persze, exotikus vadállat szintén nem igen kerülhetett ide északra: oroszlánt, elefántot, vízilovat, rőcsert, zsiráfot, leopárdot, tigrist Aquincum játékein sohasem láttak; de volt bőven medve, farkas, vadmacska, bika, bölény és az antilopotkat bizonyára őzek helyettesítették. Az állatokat nagyjából illir vadászok fogták; ezek egyébként a vadhús értékesítéséből tisztességesen megéltek.

Különböző olcsó volt az élet; kenyér, szalonna, sajt és gyümölcs volt az étrend gerince, de természetesen, fontos táplálkozási cikk volt a hús és a hal is. Augustus idejében mai pénzben 75 fillér volt az aquincumi napszám s ebből a pénzből akkor a munkásember öt napig megélhetett. Az általános polgári jólétet legjobban bizonyítja, hogy bőven kerültek elő fényűzési tárgyak is: ékszerek, elefántcsontfaragványok, apró szobrok, díszedények, mozaikok és festmények. Ugyanezt bizonyítja a színészek jelenléte és a két amfiteátrum is, de talán legjelentékenyebb emléke Aquincum ókori kultúrelétének a nemrégiben megtalált orgona.

1931-ben találta meg ezt az orgonát Nagy Lajos, az aquincumi múzeum igazgatója, egy régi római épü-